

KORSÓSNÉ DELACASSE KRISZTINA*

A család törvényi szabályozásának alakulása a XIX. századi büntetőjogi kodifikáció előtt. A XVIII. század végének két kodifikációs kísérlete Magyarországon

Jelen írás fókuszpontjában a XVIII. század végének magyar büntetőjogi kodifikációja áll, különös tekintettel egy konkrét bűncselekmény, a család szabályozására.

A büntetőjogi kodifikáció megítélésének kérdésben ugyan már számos szerző állást foglalt, ám úgy vélem, minél több részletében dolgozza fel a jogtörténet-tudomány az egyes kodifikációs eredményeket, annál tisztább képet nyerhetünk arról, melyek ezeknek a törvénykönyveknek vagy tervezeteknek az előnyei, esetleg épp ellenkezőleg: elmaradásai, s így a tapasztalatok összegzése nyomán új válaszok érkezhettek arra a kérdésre, vajon mennyire lehet egy-egy kódexet valóban modernnek nevezni. Tudniillik még akkor is, ha egy munka keletkezésének idejénél fogva és körülményeit tekintve a felvilágosodás eszméinek terméke, ha számos ponton mind formailag mind tartalmilag igazán előremutató lépéseket valósít meg, és a benne foglalt általános elveket tekintve korszerűnek tűnik is, egyes konkrét rendelkezéseinek mélyreható vizsgálata során kiderülhet, hogy minden elemében mégsem tekinthető modernnek.

A magyar büntetőjogi kodifikáció a XVIII. században

A magyar büntetőjogot érintő kodifikációs kísérletek áttekintésekor ahány szerző, annyi megközelítése a kérdésnek, annyiféle projektumot tekintenek közülük az első kodifikációnak. Vannak, akik már a *Kollonics Lipót*-féle *Einrichtungswerket* (1689), vagy az 1696-ban a *Corpus Juris Hungaric*be felvett *Praxis Criminalist*, illetve az utóbbi törvénybe iktatására irányuló kísérleteket, netán az 1728-29-es országgyűlés *Opus Criminalis*át, mások a *Novum Tripartitum*ot is ide sorolják.¹ *Bónis György* az 1712-es *Bencsik*-féle javaslatot tartja az első magyar büntető törvénykönyv létrehozására tett próbálkozásnak, amely helyenként kifejezetten elmélyült és a fejlődés iránti érzékre val-

* adjunktus, PTE ÁJK, Jogtörténeti Tanszék

¹ BÓNIS GYÖRGY: *A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben*. Budapest, 1934. Angyal Szeminárium Kiadványai, 26. 6. p.

ló munkaként nemcsak szerinte felelt meg a kor színvonalának, sőt tartalmazott a *Werböczyn* alapuló büntetőjoghoz képest modernebb jogi szemléletet.²

Hajdu Lajos az 1795-ben elkészült *Codex Criminalis* tervezete³ mellett tette le a voksát. A javaslatot fordításban közlő, valamint előzményeit, létrejöttét, annak körülményeit is kimerítően elemző könyvében részletesen indokolja nézetét, hogy a korábbiak miért nem tekinthetők modern értelemben vett kodifikációnak, s ezt érvei alapján maradéktalanul el lehet fogadni.⁴ Noha *Jeremy Bentham* óta ismert a fogalom, a kodifikáció mint történeti jelenség tartalmi és funkcionális mozzanataiban különösen változatos, így néha a közös nevező megtalálása nem egyszerű, vagyis általános definíciót adni nehéz,⁵ a szakirodalom álláspontja azonban az egyesek által szűkebb értelemben vettnek vagy minőséginek, *Hajdu* által pedig modernnek nevezett kodifikációról, s annak – bár egyes vonatkozásaiban utóbb ráértégződött – lényeges kritériumairól mégis nagyjából megegyező.⁶

Az ilyen ismérvekkel kijelölt úton végbemenő kodifikáció igényét – különösen a kizárólagosság, az újszerűség, valamint a kimerítő és rendszerbe foglalt szabályozás vonatkozásában – elsőként a felvilágosodás hozta magával.⁷ Hiszen a fény századának elvei szerint az emberi szabadságnak csak a törvény szabhat gátakat, s a forma mellett az is lényegessé vált, hogy ez a jogalkotás tartalmilag is a modern jogelveken nyugodjék.

A modern kodifikáció kívánalmainak elsőként azonban – szintén *Hajdu* szerint – nem az 1795-ös magyar tervezet, hanem a *Sanctio Criminalis Josephina*⁸ felelt meg.⁹

II. József büntető törvényét Magyarországon is hatályba léptették még 1787 tavaszán.¹⁰ Az eredetileg „für alle Länder”, azaz az uralkodó összes országa (tartománya) részére kiadott kódexet mint idegen joganyagot nem szokás a magyar büntetőjogi kodifikáció eredményei közé sorolni, annak ellenére sem, hogy nálunk is bevezették. A magyarországi kihirdetést megelőző előkészítés arról tanúskodik azonban, hogy a Magyar Kancellárián meglelt volna a szándék arra, hogy a törvénykönyvet a magyar viszonyok-

² BÓNIS 17–18. pp.; BALOGH ELEMÉR: *A magyar büntetőjogi dogmatika kezdetei*. Jogtörténeti Szemle 2008/4. 3. p.

³ *Kódex a büntettekről és azok büntetéséről*. A tervezetet magyar fordításban közli HAJDU LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Függelék. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1971. 387–512. pp.

⁴ HAJDU 1971, 21–24. pp.

⁵ VARGA CSABA: *A kodifikáció mint társadalmi-történelmi jelenség*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002. 286. p.

⁶ Az arra hivatott törvényhozó vagy jogalkotó egy jogág normáit átfogóan, relatív teljességgel, rendszerezve, általános elveket is tartalmazóan, jövőbe mutatóan, magas fokú absztrakcióval és pontos fogalomkészlettel egyetlen kódexbe foglalja, amely a jogforrasi hierarchiában domináns jogszabály, és nem tűr meg maga mellett eltérő pl. partikuláris vagy szokásjogi normákat. HAJDU 1971, 22–23. pp. KAJTÁR ISTÁN – HERGER CSABÁNÉ: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Dialóg Campus. Budapest – Pécs, 2013, 12–13. pp., VARGA 2002, 288–289. pp., 353. p., 358. p.

⁷ VARGA 2002, 72–73. pp.

⁸ *Allgemeines Gesetz über Verbrechen und derselben Bestrafung. Patent von 13ten Januar 1787, für alle Länder*. In: Joseph des Zweyten Römischen Kaisers Gesetze und Verfassungen im Justiz-Sache. Wien, 1817. 7–60. pp.

⁹ HAJDU 1971, 24. p.

¹⁰ A szakirodalom leggyakrabban az 1787. április 2-ai pátenset említi mint amelyik bevezette a törvénykönyvet Magyarországon is, *Hajdu* viszont a hatályba léptető rendeletet egyik helyütt 1787. április 2-ára, másutt 1787. március 22-re datálja, ráadásul az utóbbi dátum szerepel abban a munkájában, amelyet kimondottan a *Sanctio Criminalis Josephina* magyarországi alkalmazásáról írt, elsősorban kancelláriai iratok felhasználásával. HAJDU 1971, 45. p. HAJDU LAJOS: *II. József büntető törvénykönyve Magyarországon*. Jogtudományi Közlöny (új évfolyam 29.) 1974. 49. p.

hoz adaptálják. Ám 1787 tavaszán a kormányzék és a császár közti levelezés során II. József világossá tette, hogy ragaszkodik az egy az egyben történő latinra fordításhoz (a jogalkalmazók részére), mindennemű eltérés nélkül, s az uralkodó végül nem is a kancellárián elkészített fordítást vette alapul és hirdettette ki, hanem egy bécsi cenzor munkáját.¹¹ A rendeleti életbe léptetés valóban nem felelt meg a hazai alkotmányosság követelményeinek, továbbá az a tény, hogy a kódex mindössze három évig maradt hatályban, szintén csökkenti jelentőségét, de az időbeli közelségre tekintettel, és egyúttal összehasonlítási alapot is teremtve, e törvényt is bevontam a vizsgálatba.

A csalás a Sanctio Criminalis Josephinában

A górcső alá vett bűncselekmény szempontjából azért is lehet érdekes ez a kódex, mivel eddig csupán egyetlen olyan, Magyarországon széles körben alkalmazott – és szintén az osztrákoktól származó – szabályozás ismeretes, amely tartalmazott egy általánosan meghatározott csalás-deliktumot. Ez nem volt más, mint a *Praxis Criminalis*; a hazai országos jogba először ennek 94. artikulusa révén került be a csalás mint önálló tényállás – *stellionatus* elnevezéssel. Mivel ez a mű – az eredetijét tekintve – egy a XVII. század közepén keletkezett büntető rendtartás, azaz semmiképp nem mindősül modern kódexnek, e helyütt részletesen nem foglalkozom vele, hanem csupán vonatkoztatási alapként fog előkerülni.¹²

A *stellionatus* kapcsán röviden érinteni kell a szakszókincs kérdését is. A csalás bűncselekményét (vagy fogalmazzunk úgy: a pontosan csalásnak nevezett bűncselekményt) a magyar büntetőjogi kodifikáció története során a szó legszorosabb értelmében legkorábban az 1843. évi büntető javaslat említette, amelynek XVIII. fejezete „A csalásról” címet viselte.¹³ Ezt követően a kodifikáció során már ugyanez a terminus jelenik meg Csatskó Imre tervezetében, majd az 1878. évi V. törvényekben is, amelynek XXXI. fejezete (379–390. §) rögzíti a csalás büntetést és vétségét. A terminológia azonban viszonylag sokáig bizonytalan. A büntetőjogi szakirodalomban és a bírósági nyelvhasználatban még a XIX. században is sokféle egyéb magyar vagy magyarított megnevezéssel lehet találkozni. A teljesség igénye nélkül ilyenek pl. imposztorság,¹⁴ személyvesztés bűne, álszerződés bűne,¹⁵ csalárdság büntette, a később meggyökeresedett szóalak pedig a „világ-csalás” illetve „fortélyos csalás” kifejezésekben jelent meg.¹⁶

¹¹ HAJDU 1974, 49. p.

¹² A *Praxis Criminalis* előzményének, III. Ferdinánd 1656-os büntető rendtartásának *stellionatusra* vonatkozó cikkét bővebben elemzem: KORSÓSNÉ DELACASSE KRISZTINA: *A csalás a Ferdinanda szabályozásában, avagy miért éppen stellionatus*. In: Béli Gábor – Korsósné Delacasse Krisztina – Herger Csabáné (szerk.): *UT JURIS ORDO EXIGIT: Ünnepi tanulmányok Kajtár István 65. születésnapja tiszteletére*. Publikon. Pécs, 2016. 147–155. pp.

¹³ FAYER LÁSZLÓ: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye*. MTA. Budapest, 1896. I. kötet. 86–88. pp.

¹⁴ NAGY GUSZTÁV: *A csökmői sárkány története a korabeli okiratok tükrében*. In: Szűcs Sándor (szerk.): *Békesi históriák*. Gyula, 1959. (A Gyulai Erkel Ferenc Múzeum Kiadványai, 6) 95. p., 96. p., 104. p.

¹⁵ *Törvénytudományi műszótár*. Magyar Tudós Társaság 1843. 101. p. <http://mek.oszk.hu/05200/05267/05267.pdf>

¹⁶ SZLEMENICS PÁL: *Fenyítő törvényszéki magyar törvény*. Buda, 1836. 137. p.

A XVIII. század végének itt tárgyalt kodifikációi azonban nem magyar nyelven készültek, hiszen a *Josephina* nyelve német, az 1795-ös javaslaté pedig latin volt, így a csalásra vonatkozó magyar szakkifejezést egyikben sem érdemes keresni. A bűncselekmény meghatározásánál mindkettő a *stellionatust* használta, egybefoglalva azt a *falsummal*.¹⁷ II. József büntető törvénykönyvét először latinra fordították le a magyarországi és erdélyi alkalmazását elősegítendő,¹⁸ azonban nem sokkal a hatályba lépést követően kiadták magyarul is, Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről címmel.¹⁹ A felvilágosult gondolatok hatására ugyanis az uralkodó gondoskodni kívánt arról, hogy a lakosság mind szélesebb rétegei a jogszabályok tartalmát megismerhessék, így az első volt, aki meghonosította ama gyakorlatot hazánkban, hogy legfontosabb rendeleteit magyarra is lefordíttassa. Az erre irányuló törekvéseket a magyar jogi műnyelv kialakulási folyamatában akár az első komoly lökésnek lehet tekinteni.²⁰

A törvénykönyv két nagy részből áll, amelyek közül az első a főbenjáró büntetteket, míg a második az igazgatási vétségeket (a korabeli magyar fordítás szerint polgári vétkeket) tartalmazza, büntetéseikkel együtt.²¹ A csalást a kódex első részének hatodik fejezetében, az embernek jószágát és jussait illető főbenjáró bűncselekmények között az első helyen szabályozza. (Ide tartozik még a lopás, a rablás, a gyűjtogatás és a kettős házasság.) Németül *Trugnak* nevezve²² foglalja össze a *stellionatust* és *falsumot*, amit úgy jeleztek, hogy az utóbbi kifejezéseket zárójelben szerepeltetik. A korabeli magyar fordítás a I.148. §-ban „a szerződésben való csalárdság” elnevezést használja, zárójelben azonban a *stellionatus* mellett csak a *Trugot* nevesíti. A fordítás e ponton tehát nem adja vissza száz százalékosan az eredetit, hiszen a német törvényszövegből nyilvánvalóvá válik, hogy a korábban a *stellionatus* és a *falsum* körébe sorolt cselekmények is ide tartoznak, azokat a kódex nem különíti el egymástól, hanem – a *Trug* kifejezést alkal-

¹⁷ A XIX. századi magyar kodifikációban kiforró csalás-fogalom előzményei között mindenképpen létjogosultsága van mindkét kifejezésnek, azonban e munkának nem tárgya, hogy ezek hazai alkalmazásával illetve az idők folyamán bekövetkező jelentésváltozásaival foglalkozzon. Egy biztos, a kérdés annál bonyolultabb, mint hogy egyszerűen azonosítsuk egymással egyrészt a *stellionatust* és a csalást, másrészt pedig a *falsumot* és a hamisítást. Érinti a terminológia eme problémáját *Madai Sándor* csalással foglalkozó monográfiájában, illetve korábbi írásaimban én is részletesebben vizsgáltam már e kérdést. MADAI SÁNDOR: *A csalás büntetőjogi értékelése*. HVG-ORAC, Budapest, 2011. 24–26. pp., 30. p. KORSÓSNÉ DELACASSE KRISZTINA: *A stellionatus és a falsum jelentéséhez*. In: Biró Zsófia – Jusztinger János – Pókecz Kovács Attila (szerk.): *Antecessores Iuris Romani. Óriás Nándor és Benedek Ferenc emlékezete: Tanulmányok a római jog és a jogtörténet köréből* (Publicationes Cathedrae Iuris Romani Quinqueecclesiensis; 4.). PTE ÁJK Római Jogi Tanszék. Pécs, 2016. 185–199. pp.

¹⁸ HAJDU 1974, 49. p.

¹⁹ Még 1787-ben Pesten, majd a rákövetkező évben Budán és Pesten is újabb kiadást ért meg. Jelen dolgozatban a német törvényszöveg már említett kiadása mellett az alábbi magyar kiadást használtam: *Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről*. Budán, a Királyi Akadémia betűivel, 1788. (A továbbiakban: *Közönséges törvény*). Itt jegyzem meg azonban, hogy nem minden esetben ragaszkodtam szó szerint a XVIII. századi magyar szöveghez, hanem igyekeztem a törvényt eredeti nyelvén értelmezve, szükség szerint saját fordítás alapján korszerűbb nyelvi fordulatokkal visszaadni.

²⁰ HAJDU 1971, 173. p.

²¹ A német eredeti a *Kriminal-Verbrechen* és a *politisches Verbrechen* kifejezéseket használja. Az igazgatási vétség megnevezés *Hajdu Lajostól* származik. HAJDU 1974, 54. p. A későbbiekben felváltva használok ezekre az igazgatási vétség, a polgári vétség és a polgári deliktum kifejezéseket. Mivel a kódexben a két rész szakaszainak a számozása újra kezdődik, ezért az I. részre és a II. részre az alábbi módon hivatkozok: I.148. § = első rész 148. §, II.32. § = második rész 32. §.

²² A csalás későbbi és mai német megfelelője az ezzel rokon *Betrug* szó.

mazva mindkettőre – együtt szabályozza. A magyar változatból viszont a *falsum* ezáltal el is tűnik, és nem derül ki belőle a korábbi két cselekményi kör összefoglalásának szándéka. Pedig a következő I.149–154. szakaszokat megvizsgálva kirajzolódik, hogy az azokban felsorolt esetek némelyike olyan, amelyet korábban nem a *stellionatus*, hanem inkább a *falsum* esetkörébe soroltak, esetleg a magyar jogszabályok külön büntettek tekintettek.

A *Josephina* I.149. § először is egy általános meghatározást ad: csalásban vétkes (a „szerződési tsalárdság vétkébe esik”)²³ az, aki bármilyen fortéllal és álnoksággal próbál idegen jószágot magához vonni, illetve másvalaki jószágának, becsületének, szabadságának vagy jogainak gonosz szándékból ártani akar. Jelentősége lesz annak a fordultnak is a definícióban, hogy a csalás megvalósul, akár eléri célját a csaló, akár nem.

A következő szakaszok a csalás öt speciális esetét sorolják fel, olyanokat, amelyek némelyike – a magyar jogban legalábbis – korábban külön bűncselekményeknek számított. A I.150. § a hamis oklevelekről szól, ám nem csupán az okiratok utólagos meghamisítóit, az eredeti oklevélen valaki aláírásának utánzóit, hanem magának a hamisításnak a „kigondolóit” is büntetendőnek tartja. A I.151. § a hamis tanúzást és az arra való rábeszélést (tulajdonképpen a felbujtást) sorolja a csalás körébe, függetlenül attól, hogy ezáltal sikerül-e a perben hamisan nyilatkozóknak elérni a céljukat vagy sem. A törvény e szakasza nem tesz különbséget aszerint, hogy esküvel vagy eskü közbenjötté nélkül történik-e a hamis tanúságtétel, azonban később, a csalás büntetésénél súlyosító körülményként szerepel, ha a csaló a hamis vallomását esküvel is megerősítette (I.155. §). A I.152. § a csalás ama sajátos neméről szól, amikor valaki másnak adja ki magát, azaz hamis nevet illetve tisztséget, méltóságot tulajdonít magának, vagy azt hazudja, hogy valaki parancsára jár el, illetve valamely jószág tulajdonosa, és ezáltal törvénytelen nyereséget szerez, vagy másnak sérelmet okoz. E sérelem nem csupán vagyoni lehet, hanem más személy jogait vagy becsületét sértő, sőt az is ide tartozik, ha a csaló valakit olyan cselekedetekre bír, amelyekbe a „közbe érkezett el-tsábíttatás nélkül soha nem ereszkedett volna”.²⁴ Csalónak tekinti a büntető törvény azokat is, akik visszaélve mások együgyűségével és gyengeségével, különösen a vallási tanítások nem kellő ismeretével, ezáltal bírják őket olyan tettekre, amelyek törvénytelenek, illetve nekik maguknak, vagy akár másoknak kárára válnak (I.153. §). Egyes ügyvédi bűncselekményeket von a csalás körébe a I.154. §: az ügyvédi titoktartás megsértését, ha a prókátor az ügyfele által rábízott titkot az ellenérdekű fél tudomására hozza, vagy azt a visszaélést is, amikor az ügyvéd az ellenérdekű felet tanáccsal vagy bármely módon a saját ügyfele ellenében segíti. Ezt a régebbi magyar jog az ügyvéd által megvalósított – tágabb értelemben vett – patvarkodásnak tekintette.

A csalás büntetését a I.155. § rögzíti, azonban nem éppen strikt módon. A szakasz ugyanis úgy fogalmaz, hogy azért nem lehet pontosan meghatározni a kiszabandó büntetést, mert a csalás előzőleg felsorolt különös esetei nem merítik ki a büntett összes fajtát, és igen változatosak lehetnek a csalárdság útjai, úgy az elkövetési módokban, mind pedig a „gonoszságának grádicsai” szerint is. Emiatt azon az állásponton van a jogalkotó

²³ A magyar fordítás itt „szerződésben való csalárdságról” szól, amit terminológiai szempontból – mivel mindkettő a szerződésekre utal – érdemes összevetni a magyar Törvénytudományi műszótár által ajánlott „álszerződés bűne” kifejezéssel. *Törvénytudományi műszótár* 101. p.

²⁴ *Közönséges törvény*, 73. p.

(és ez a törvényszövegben is megjelenik), hogy nem könnyű e cselekményre „bizonyos büntetést rendelni”. A csalásra általában kiszabandó büntetést ezért úgy határozza meg, hogy az lehet a szabadságvesztés valamely típusa (tartós vagy „ideig-való”, keményebb vagy gyengébb fogság), valamint kényszermunka, továbbá itt rögzíti azt is, hogy a „megcsalottnak” sértettnek lehetőséget kell adni az okozott kár megtérítésének követelésére. Amennyiben azonban a körülmények megkívánják, súlyosítani lehet a büntetést. Ilyen súlyosító körülményekként jelöli meg a *Sanctio Criminalis Josephina* azokat a nehezen konkretizálható és a törvényben közelebbről meg nem határozott eseteket, ha valaki nagy kárt szenvedett vagy valamely törvényes hasznától elesett, illetve ha a csaló által alkalmazott fortély olyan volt, amelyet előre látni vagy megakadályozni nemigen lehetett. E körülmények esetén a bírói mérlegelésnek lehet jelentősége annak megítélésében, vajon mekkora a „nagy kár”, vagy milyen a kiszámíthatatlan, meggátolhatatlan cselfogás. Már jobban megfoghatóak a további minősített esetek. Ide tartozik a bűnisméltés, illetve a (különös) visszaesés, vagyis ha már többször élt a csaló ilyen fondorlatokkal, vagy már volt is miatta büntetve. Úgyszintén, ha a bizalommal visszaélve, olyan személy ellen, akivel valamilyen szorosabb kapcsolatban állt, illetve ha hivatalból eljárva, az azzal kapcsolatos kötelességeit megsértve követte el a csalást, valamint az a fentebb már említett eset, ha a hamis vallomást esküvel is megerősítette.

Nem szabad megállni azonban a kódex első részénél, tudniillik az igazgatási vétségek között is találhatóak csalárd, csaló módjára elkövetett tettek. A második rész sajátossága viszont az, hogy ezek a voltaképpen bagatellnek tekintett ügyek nem bíróság, hanem igazgatási szerv elé tartoztak. Magyarországon nemesek esetén az alispánnak, míg nem nemesek esetén a szolgabírónak, vagy a városi magisztrátusnak volt eljárás jogsultsága.²⁵ A Hétszemélyes Tábla egy – a Kancellária által végül az uralkodó elé nem terjesztett – véleményében hangot adott annak, hogy a polgári vétségekkel kapcsolatos eljárás több ponton is problémás. Egyrészt nem nyújt kellő garanciát az esetleges visszaélések megakadályozására, ha egy személyben eljáró szerv ítéli meg az ügyeket, ráadásul fellebbezésre sincs lehetőség, ami nincsen arányban az itt kiszabható, másutt a halálbüntetés súlyához mért, akár 50 botütésre rúgó testi büntetés lehetőségével. Utóbb a császár által kibocsátott normálé rendezte a kérdést úgy, hogy kegyelmi kérelem benyújtására az igazgatási vétségekben kiszabott büntetések esetében is mód van, és azt országos igazgatási szervhez, hazánkban a Helytartótanácsához kellett felterjeszteni.²⁶

A törvénykönyv a II. részben a lopás bizonyos enyhébb súlyú eseteit szabályozza, ám nem található meg benne olyan szakasz, amely a csalás kihágási változatait nevezné meg. Sajátos viszont, hogy a II.32. § a tolvajlás csalárdsággal megvalósuló elkövetésének tekintti, amikor a cseléd a gazdája számára vásárolt portékát magasabb áron adja át urának, mint amelyen ő beszerezte, illetve azt is, ha maga az áru kisebb értékű, vagy rosszabb minőségű, mint amilyennek feltüntette a számadásában (II.31.§). Többek között épp e csalárdság súlyosságán múlhat a polgári deliktumok közé tartozó kisebb lopás büntetésének megállapítása, azaz ennél a cselekménynél kicsit összemosisdik a csalás és a lopás.

²⁵ HAJDU 1974, 54. p.

²⁶ Ez meglehetősen zűrzavart is okozott, mivel korábban II. József a nem nemesek által elkövetett bűntettek esetén a kegyelmezési jog gyakorlását a kerületi főispánokra ruházta. Vagyis így az a helyzet állt elő, hogy a bagatell ügyekben magasabb szinten dőlhetett el a fellebbezés sorsa. HAJDU 1974, 55. p.

További szakaszok szintén tartalmaznak olyan vétségeket, amelyek csalással való-
sulnak meg, de ezeket tehát nem foglalja össze egy általános tényállás a második rész-
ben. A II.33. § a megengedett játékok, így a kártya- vagy kockajátékok során elkövetett
csalást pönalizálja. Ilyen pl. ha valaki hamis vagy megjelölt kártyával, kockákkal ját-
szik, az idegen kártyákat csellel magának tulajdonítja, vagy egy harmadik személlyel
összejátszva a másik játékos játékát (lapjait) magának elárultatja. Sőt, amennyiben a
hamisjátékos a fenti csalást üzletszerűen követi el, ha olyanokat von be a játékba, akik
nem rendelkezhetnek önállóan a vagyonukról, ha az okozott kár tetemesebb, illetve ha a
csalárdság neme olyan volt, hogy nem lehetett elkerülni, súlyosabb büntetésre számít-
hat. A hamis játék minősített eseteiben akár megszégyenítő büntetést („szégyenállás”),
közmunkát és szabadságvesztést is ki lehetett szabni. Mindemellett, ha valaki hamisjá-
tékosnak bizonyult, akkor a játék folyamán szerzett egész nyereségét vissza kellett szol-
gáltatnia a vesztesnek, függetlenül attól, hogy a teljes játéknak csak egy részében fo-
lyamodott csalárdsághoz. A hamisjátékos tettestársainak a Josephina azokat tekinti, akik
a csalárdságban bármilyen módon együttműködtek, de azokat is ide sorolja a II.35.§,
akik valakit kitanítanak a hamis játék fortélyaira. A II.40. § a kereskedelemmel kapcsolo-
latos vétségeken belül a hamis hossz- vagy súlymértékek használatát tiltja és bünteti. A
II.42. § olyan csalókról szól, akik másokat „kiagyalt színjátékkal” vakmerő pereskedés-
re (patvarkodásra) és panasztételekre bírnak rá. E cselekménynek is vannak súlyosabban
minősített esetei, pl. ha valaki ezt üzletszerűen, haszonszerzés céljából teszi, vagy job-
bágyokat izgat uraik ellen, ha a benyújtott iratokban hamis állítások, rosszindulatú meg-
jegyzések vagy illetlen kifejezések szerepelnek, illetve ha már emiatt valaki büntetve
volt, ám „a már egyszer megtörtént büntetés gyümölcs nélkül maradt”.²⁷

Összegezve a *Sanctio Criminalis Josephina* csalásra vonatkozó rendelkezéseit, az
alábbi megállapításokra jutottam.

A csalást önálló bűncselekményként szabályozza, a régebben *falsum* és *stellionatus*
alatt értett eseteken túl egyéb, korábban különálló cselekményeket is ide szubsumálja.
Nem egységes viszont a szabályozás a tekintetben, hogy a főbenjáró bűncselekmény
mellett nem nevezi meg a csalás igazgatási vétségnek tekintett formáját, hanem a kisebb
súlyú csalás egyes típusait külön tényállásokként nevesíti. Pedig e deliktumokban kö-
zös, amit a csalásról a kódex általánosságban az első rész 149. §-ban kimond, hogy
mindegyik valamiféle fortéllyal, álnoksággal valósul meg, és másnak kárt vagy jogsé-
relmet próbál okozni. Mégis egymástól elkülönülten kezeli őket a jogalkotó, attól füg-
gően, hogy ezek milyen körülmények közt valósulnak meg (szolgáló-úr viszonylatában,
szerencsejáték során, perlekedés során stb.) A kódex második részében tehát a szabá-
lyozás kazuisztikába hajlik, bár az absztrakció még az első részben sem tökéletes. Hi-
szen a törvénykönyv példálózva külön is megnevezi azokat a tipikus eseteket, amelye-
ket a csalás büntettének körébe tartozónak tekint, így olyan, mintha a I. 149. §-ban csak
formálisan tett volna kísérletet az elvont értelmezésre.

A fogalomalkotás során nem jut el addig, hogy különbséget tegyen a csalás és a ha-
misítás között, sőt utóbbit egyenesen a csalás egy tipikus elkövetési formájának tekinti.
Igaz az előbbi felfogást kevésbé várhatjuk el egy XVIII. századi törvénykönyvtől, ami-
kor a csalásnak a *falsum* köréből való kiemelése valójában a következő évszázad szak-

²⁷ *Közönséges törvény* 113. p.

irodalmának köszönhető, és a csalás hamisítástól való elkülönítését még a XIX. század jogásza is az egyik legkomolyabb büntetőjogi dogmatikai problémának jelentették ki.²⁸

Maga az általános meghatározás sem tekinthető igazán kiforrottnak, mert bár a kódex a vagyoni ellen irányuló cselekmények között helyezi el a csalást, a bűncselekmény a definíció szerint nem feltétlenül csak vagyoni jogokat sérthet (ld. „valaki jószágának, becsületének, szabadságának vagy jussainak gonosz szándékból ártani akar”). Továbbá sajátos módon a befejezett bűncselekmény megvalósulásához elegendő mindössze a megtévesztés: csalásról van szó, ha az elkövető csupán a fortélyhoz folyamodva próbált valakit vagyontól megfosztani, neki ártani, de ez nem sikerült neki („akár eléri célját, akár nem”). Ebből tehát az következik, hogy a csalás jogi tárgyát mégsem elsősorban a vagyoni jogok képezik, hiszen vagyoni sérelem nélkül, önmagában a rászedés által is megvalósítható a bűncselekmény.

A büntetésre vonatkozó szakaszban pedig felsejlik a korábban a *stellionatus* meghatározásánál fellelhető felxibilis megfogalmazási mód, miszerint igen változatosak lehetnek a csalárdság útjai, ezért a törvényben adott felsorolás nem kimerítő. Ez szinte azonosan található meg a *Praxis Criminalis*ban,²⁹ igaz ott a bűncselekmény fogalmához tartozik, míg a *Josephina* a kilátásba helyezett büntetések sokféleségét és azt indokolja ezzel, hogy emiatt nem lehet a törvényben konkrét büntetést meghatározni rá, így csak azt sorolja, általában mivel kell sújtani az elkövetőket, illetve milyen körülmények esetén rendeljen a bíró még súlyosabb büntetést. Egy modern kódex esetében, amely magáévá teszi a „*nulla poena sine lege*” elvet, valószínűleg szerencsésebb volna tartózkodni az ilyen megfogalmazási módtól, amely a bírónak meglehetősen szabad kezet ad a kiszabandó büntetés eldöntésében.

A csalás az 1795-ös büntető törvénykönyv tervezetében

A *Codex Criminalis* kidolgozását az országgyűlés a II. József halálát követő évben, az 1791. évi 67. törvénycikkkel határozta el. Hajdu szerint ez a tervezet tekinthető a modern értelemben vett és valóban magyar büntetőjogi kodifikáció első állomásának, noha maga a javaslat nem tükrözte hibátlanul a modern büntetőjogi elveket.³⁰ A szakirodalom azóta is osztja e nézetet, Balogh Elemér – amellet, hogy kijelenti, az elaborátum „mindenben megfelelt a modern kodifikációs követelményeknek” – a „relatív modern” jelzővel illeti, ami utalás arra, hogy a tervezetnek maradtak még bizonyos tökéletlenségei.³¹ Ettől függetlenül elfogadhatjuk olyannak, amely már nem pusztán inkorporáció és nem is részleges összefoglalás, hanem eleget tesz a szűkebb értelemben vett kodifikáció kívánalmainak, a felvilágosodás elveinek, és amellyel a magyar jogfejlődés minőségileg új szakasza kezdő-

²⁸ ANGYAL PÁL: *A csalás*. A magyar büntetőjog kézikönyve 16. Budapest, 1939. 7. p. „*keine Materie des Strafrechts ist so schwierig als die Lehre vom Betrüge und von der Fälschung*” CARL FRIEDRICH HÄBERLIN: *Grundsätze des Criminalrechts, nach den neuen deutschen gesetzbüchern*. Leipzig, 1849. Saját véleményének alátámasztására idézi PAULER TIVADAR: *Büntetőjogtan*. 2. kötet. Pest, 1865. 269. p.

²⁹ A *stellionatus* lényege az álnokság, amely az emberek nap mint nap növekvő gonoszsága által terjed, és olyan sok faja van, hogy azokat nem is igen lehet mind néven nevezni. PC. Art. 94.

³⁰ HAJDU 1971, 22–28. pp.

³¹ BALOGH 2008, 3. p.

dött. Különösen az Előszón, az Alapelveken (Princípiumok) és a hatályba léptető törvény-cikk tervezetében érhető tetten „a progresszív európai (ideológiai, politikai valamint tudományos) áramlatok inspiratív hatása”.³² Igaz ez akkor is, ha egyébként a munka idején a magyar rendeknek illetve a bizottság tagjainak a reform, és különösen az annak alapját képező jogegyenlőség iránti teljes elkötelezettsége megkérdőjelezhető volt.³³

A latin nyelvű projektumban a család mint *stellionatus seu falsum* szerepel.³⁴ A bűncselekmény a második, anyagi jogi részen belül „A polgárok vagyonát, javait és szabadságát veszélyeztető bűntettek” c. fejezetben helyezkedik el.³⁵ Mint címéből kitűnik, a jogi tárgy szempontjából a fejezet nem homogén, hiszen nem pusztán a vagyon elleni bűntetteket tartalmazza. Mindenképpen dicsérendő azonban az, hogy a javaslat címekbe rendezve elkülöníti a bűncselekmények egyes csoportjait, s ezzel magáévá teszi Filangieri (bűntettek súlyára vonatkozó) tanait, miszerint az egyes bűncselekmények elkövetői más-más társadalmi érdeket sértenek, és az azonos társadalmi érdekeket sértő cselekmények képeznek egy-egy deliktum-csoportot.³⁶ Már a kodifikációs munka megkezdésekor, az östervezet egyik vázlatából kivehető volt az anyagi jogi rész majdani szerkezete, és ebben a negyedik fejezet még tisztán vagyon elleni cselekményeket foglalt volna össze, ez azonban a végleges javaslat elkészülte során módosult.³⁷ Így a fejezetben helyet kapott még az útonállás és rablás, az emberrablás, a nőrablás, a nemi erőszak, a lopás, a tolvajok támogatása, az okirat- és pecséthamisítás, a levéltitok megsértése és a gyűjtogatás is, viszont egyes, a címben foglalt értékeket sértő cselekményeket másutt szabályoztak,³⁸ vagyis a csoportosítás még nem egészen precíz. A fejezetben belüli sorrendet figyelembe véve az állapítható meg, hogy a család közvetlenül egy, mai fogalmaink szerint tisztán vagyon elleni cselekményt, a lopást követően és az oklevél- és pecséthamisítást (ma: közbizalom elleni bűncselekmény) megelőzve helyezkedik el, ami utalhat arra, hogy a javaslat szerkesztői ugyan különvették már a csalást hamisítástól, de előbbiben nem kizárólag a vagyoni érdek sérelmét látták megvalósulni. Hajdu ugyan azt állapította meg, hogy a bizottság e téren következtelen volt, ti. nem a fejezet-címben foglalt sorrendet követte az ide tartozó bűncselekmények számozásánál, hanem a több jogi tárgyat veszélyeztető bűntettek után tért rá a tisztán vagyon elleniekre, majd a sort újra egy vegyes deliktum, a gyűjtogatás zárta.³⁹ Ebből arra lehet következtetni, hogy ő úgy véli, a lopástól kezdődően sorra következő cselekményeket (így a csalást, de az oklevél- és pecséthamisítást is) vagyon elleninek tekintették. Véleményem szerint

³² HAJDU 1971, 172. p.

³³ Hajdu egyenesen úgy fogalmaz, hogy 1790-ben „a nemességnek esze ágában sem volt a büntetőjogi és igazságszolgáltatási reform végrehajtása”. HAJDU 1971, 72. p.

³⁴ Az elemzés során a Hajdu Lajos által közölt magyar fordítását vettem alapul. HAJDU 1971, 489–492. pp.

³⁵ Az 1795-ös javaslat is két nagy részből állt, első része a büntető eljárást, míg második része az anyagi büntetőjogot szabályozta.

³⁶ HAJDU 1971, 103. p.

³⁷ Az östervezet Reviczky-féle vázlatában hat csoport jelent meg: a közösség biztonságá elleni, a polgárok élete és testi épsége elleni, az ember becsülete elleni, a vagyon elleni, az erkölcs és a család rendje elleni bűncselekmények és a kisebb súlyú deliktumok. 1795-re ez a következőképpen módosult: A közbiztonság elleni bűncselekmények, A polgárok élete és testi épsége elleni bűntettek, A polgárok becsületét sértő bűntettek, A polgárok javait, vagyonát és szabadságát veszélyeztető bűntettek, és Az erkölcsök megrontására irányuló bűntettek. HAJDU 1971, 8–10. pp., 103. p.

³⁸ HAJDU 1971, 335–336. pp.

³⁹ HAJDU 1971, 336. p.

azonban a fejezetben szereplő sorrend nem eshetőleges, hanem az egyes cselekmények egymásra következése egy belső logikát követ.⁴⁰

A csalás meghatározásának közelebbi elemzéséből is az derül ki, hogy csupán látzólag tartozik a büntett a vagyon elleniek körébe, vagyis a javaslat a jogi tárgy szempontjából nem haladja meg lényegesen a korábbi, jobbra az előző századból származó rendtartáson alapuló és a 18. században Magyarországon elterjedt felfogásokat, amelyek szerint mind a *falsum* mind a *stellionatus* elkövetésekor legfőképp az igazság szenved sérelmet.⁴¹ Magában a definícióban ugyanis még mindig jelentős elem, mondhatni alapelem marad az igazság elferdítése. A *Codex Criminalis* XL. cikk 1.§ ugyanis így szól: „A csalárdság vagyis a csalás büntette általánosságban véve az igazságnak bármilyen álnok ravaszsággal történő, mások becsapására vagy megkárosítására irányuló megváltoztatása vagy elkendőzése.” Az 1795-ös tervezet e ponton valóban beemeli a károsítást a meghatározásba, ám a cselekmény megvalósulhatott úgy is, ha tényleges kár végül nem következett be, hiszen a tényállás csak azt írja elő, hogy a tett mások becsapására vagy megkárosítására irányul, nem pedig azt, hogy valóban mások megkárosításával járt. Ahogyan *Madai Sándor* is megjegyzi, mintegy összefonódik itt az eredmény és a célzat,⁴² ám hozzá kell tenni, hogy ez még távol áll a későbbi (vagy akár mai) fogalmi elemektől, hiszen nem jelenik meg a haszonszerzés, hanem csupán a másnak való károkozás, sőt akár csak a becsapás szándéka. A mai fogalmainkkal összevetve, a javaslatban a csalás elkövetési magatartása az igazság megváltoztatása és az igazság elkendőzése, az elkövetés módja az álnok ravaszság, a célzat mások becsapása vagy megkárosítása, míg eredményt nem nevesít a tényállásban a kodifikátor. Ahogyan tehát a *Josephina* szabályozása szerint, úgy az 1795-ös tervezetben sem kellett kárnak bekövetkeznie ahhoz, hogy a bűncselekményt bevezették lehessen tekinteni. Ebből pedig az szűrhető le, hogy a védendő érdek továbbra is elsősorban az igazság mint elvont érték volt, és kevésbé a vagyon.

A definíció ráadásul még mindig igen hasonlít a *Praxis Criminalis* 94. cikkében foglaltakhoz, mivel egy olyan alaptényállást vázol, ami szintén úgy fogalmaz, hogy „ahányféle a más kárára irányuló csalás lehet, csaknem ugyanannyi a csalás büntettének faja is. Mivel pedig valamennyit felsorolni lehetetlenség, e helyütt a csalásnak legalább néhány példáját soroljuk fel...”⁴³ Ezután mintegy két oldalon keresztül a)-tól v) pontig következnek az egyes cselekmények, amelyeket a csalás körébe vontak, köztük olyanok is, amelyek a korábbi magyar jogban ún. magándeliktumnak számítottak.⁴⁴ A jogalkotó tehát annak ellenére, hogy ad egy általános fogalmat, ezt azonnal mintegy meg is kérdőjelezi azáltal, hogy bár jelzi a vállalkozás lehetetlenségét mégis megkísérli szinte ki-

⁴⁰ Pl. erőszakkal megvalósuló cselekményekkel kezdődik, s ezen belül előbb a javak ellen (útonállás, rablás), majd a személy, pontosabban a nő szabadsága ellen erőszakosan megvalósítandó cselekményekre tér rá (nőrablás), eljutva a nemi erőszakig.

⁴¹ BODO, MATTHIAS: *Jurisprudentia criminalis secundum praxim et constitutiones Hungaricas*. Posenii, 1751, 300.p., 314. p.; HUSZTY, STEPHANUS: *Jurisprudentia practica seu commentarius novus in jus Hungaricum*. Budae, 1745. 120. p.; ANGYAL 1939, 33. p.

⁴² MADAI 2011, 27. p.

⁴³ HAJDU 1971, 489. p.

⁴⁴ Ide sorolja pl. az álorcásságot, a vértagadást, vérarulást.

merítő módon felsorolni a család lehetséges típusait. E tényállás kialakítása során tehát nem jutnak el a tervezet készítői az elvonatkoztatás magasabb szintjére.

Hozzájárulhattak ehhez a kodifikáció bizottsági munkája alkalmával fellépő különféle nehézségek is. A tervezet elkészülte során hatóságoktól illetve magánosoktól is érkeztek a bizottságokhoz ajánlások, amelyek feldolgozása meglehetősen körülményes volt, gyakran több hónapos késéssel került egy-egy kérdés a büntetőjogi albizottság elé, s ez járhatott olyan következménnyel, hogy a javaslat átgondolt beépítésére nem maradt kellő idő.⁴⁵ A modernizációs munkában részt vevő további deputációk pedig gyakran elvi szabályozási igény nélkül csupán azt várták el a Jogi Bizottságtól, hogy konkrét esetekben állítson fel tilalmakat, vagy bizonyos magatartásokat vegyen fel a deliktumok közé és szankcionáljon. E megkeresések némelyike kimondottan a csalással volt kapcsolatos. A Közigazgatási Bizottság mindössze három témában kérte ki a Jogi Bizottság állásfoglalását, amelyek közül az egyik a kereskedelmi mértékekre vonatkozó csalások elkövetőire és a velük szembeni eljárásra vonatkozott.⁴⁶ A Bányászati Bizottság kezdeményezéseinek nagy része szintén érintett jogi kérdéseket, és az egyeztetés eredménye az lett, hogy egyes javaslatokat beledolgozták a *Deputatio Juridica* előtt fekvő büntető-kódex tervezetébe is, ami nem jelentett egyebet, mint hogy a XL. artikulussal kiegészült néhány, a bányászattal összefüggő cselekménnyel (s) t) u) pont). *Hajdu* értékelése szerint ez ráadásul nem csupán azt a problémát veti fel, hogy nehézkessé és kazuisztikussá tették a szabályozást, hanem azt is, hogy e magatartások egy része voltaképpen nem is család, így nem is a törvénykönyv e szakaszában kellett volna ezeket elhelyezni, s ugyanez a kritika további ide sorolt pontokkal kapcsolatban is felhozható.⁴⁷ Ezek némelyike a XLI. cikkben szabályozott hamisításhoz inkább közelít (pl. váltóhamisítás, hamis úti okmányok felhasználása).⁴⁸ Ez kissé lerontja azt a pozitív véleményt, amellyel a jelenkori büntetőjogász a tervezet e részét illetheti, azaz hogy megvalósul benne a csalásnak és a hamisításnak egymástól történő elválasztása, ami a *Josephinával* szemben egy lényeges előny.

A büntetőjogi elvek viszont az 1795-ös tervezet csalásra vonatkozó artikulusában sem érvényesülnek hiánytalanul. Nem csupán azért, mert ha szigorúan vesszük a javaslat princípiumában több formában is rögzített „*nullum crimen sine lege*” elvet,⁴⁹ akkor nem szabadna úgy meghatározni a csalást, mint aminek fajait lehetetlen megnevezni. Mint fent kifejtettem, ez önmagában még nem feltétlenül problémás, ám a túlságosan tág alapdefiníció mellett az a fordulat, hogy „a csalásnak legalább néhány példáját soroljuk fel, amelyekből már a többit is értékelni lehet”, már annál inkább kritizálható. *Hajdu Lajos* ugyan úgy ítéli meg, hogy ez csupán a bíró jobb instruálását szolgálja, s így megengedhető,⁵⁰ ám véleményem szerint ez szinte felhívás analógia alkalmazására, s így egy modern igényeknek megfelelni kívánó kódexben elfogadhatatlan. Tehát hiába a *Codex Criminalis* bevezetőjében is rögzített elvek, a konkrét rendelkezéseknél itt is

⁴⁵ HAJDU 1971, 124. p.

⁴⁶ HAJDU 1971, 115. p.

⁴⁷ HAJDU 1971, 116–117. pp., 340. p.

⁴⁸ XL. cikk 4. § f), n) pont.

⁴⁹ *Kódex a büntettekről és azok büntetéséről, Alapelvek.* HAJDU 1971, 391. p., 393. p.

⁵⁰ HAJDU 1971, 340. p.

tetten érhető az ezekkel ellentétes szabályozás, vagyis hogy nemcsak a törvényben felsorolt magatartások minősíthetők bűncselekménynek, hanem az azokhoz hasonlóak is.

Összegzés

A két XVIII. század végi munkálattal kapcsolatos végkövetkeztetésem összefoglalóan tehát az, hogy bár mindkét kódex előrelépést jelent abból a szempontból, hogy a csalás – legalább formáliter – a vagyoni elleni cselekmények körében, önálló bűncselekményként szabályozza, a büntetőjogi dogmatika szempontjából azonban egyik sem teljesen kiforrott még. Azt nem lehet ugyan számon kérni rajtuk, hogy a csoportosítás ellenére nem tisztán vagyoni elleninek tekintik a cselekményt, mivel a következő század európai büntető törvénykönyvei is még évtizedekig az igazság elferdítésében és nem a vagyoni érdekek sérelmében látták a csalás lényegét. Érdekes megjegyezni, hogy a XIX. század eleji magyar szakirodalom – ha nem is egészen egységesen – javarészt már ettől eltérő állásponton volt.⁵¹

Ami a csalás és a hamisítás egymástól való elválasztását illeti, ezt szintén a későbbi elméleti szerzők dolgozták ki, azonban a Szirmay-féle deputáció megoldása e tekintetben korszerűbb a Josephinánál. Hiszen míg II. József törvénykönyve egyáltalán nem tesz különbséget a kettő között, sőt a hamisítást a csalás egy elkövetési magatartásaként szabályozza, addig a magyar javaslat elkülöníti a kettőt, ami a csalás önálló sodása felé tett első apró lépésnek fogható fel.⁵²

A bűncselekmény tényállásának meghatározása egyik törvénykönyvben sem elég pontos, túlságosan is rugalmas a fogalom, és a részletes szabályozás aztán gyakran kazuisztikussá válik. Olybá tűnik, hogy csupán technikailag foglalnak össze a csalás alatt egymáshoz hasonló bűncselekményeket, s nem igazán konstruálnak új, valóban jól használható, elvont és jól körülhatárolt csalás-fogalmat.

A felvilágosodás büntetőjoga elvi okokból nagy hangsúlyt helyezett a legalitásra, a törvényhez kötöttségre, s néha rigid módon elvárta a jogszabályok betű szerinti alkalmazását, amellyel a bírói önkény korlátozása volt a cél.⁵³ Ez egyúttal azt is jelentette, hogy a bírónak nem kereshette a törvény szellemét, amiből az analógia tilalma is következett. Épp ezért jelentősen rontotta a kódexek színvonalát az a következetlenség, ami a csalás szabályozása során az elvekkkel szemben megnyilvánult. Az, hogy nem tudtak kellőképpen elszakadni a *stellionatus* elavult fogalom-meghatározásától, oda vezetett, hogy mindkét törvénykönyvben felbukkan az előző századból ismert megfogalmazás is, miszerint a cselekménynek annyiféle neve van, hogy azt mind felsorolni lehetetlen. Ebből az egyik esetében a büntetések meghatározása szempontjából, a másiknál pedig a bűncselekmény definiálása során maradnak a törvényben olyan fordulatok, amelyek aligha egyeztethetők össze a „*nulla poena sine lege*” valamint a „*nullum crimen sine lege*” elvével.

⁵¹ ANGYAL 1939, 33. p.

⁵² MADAI 2011, 27–28. pp.

⁵³ Jó példa erre II. József és a Hétszemélyes Tábla közti nézeteltérés a törvénykönyv alkalmazása körül. HAJDU 1974, 53. p.

A fentiek miatt, pusztán a csalás szabályozását vizsgálva e munkálatokban, igazolható az az álláspont, miszerint noha mind a *Sanctio Criminalis Josephina* mind pedig az 1795-ös magyar büntető törvény javaslata jelentős lépéseket valósítottak meg a szűkebb értelemben vett kodifikáció felé, mégsem teljesítették maradéktalanul a modern törvénykönyvekkel szemben támasztott ama elvárásokat, hogy jussanak el az absztrakció magas fokára, bírjanak konzekvens fogalomkészlettel és tökéletesen érvényesüljenek bennük a korszerű büntetőjogi elvek.